

1697 års koralpsalmbok i tabulturnotation

© Jan Olof Rudén

Summary: The Chorale book 1697 in tablature notation

In an attempt to establish a common performance practice of the chorale melodies used in the Swedish church "Den svenska psalmboken" 1695 was published in 1697 as thorough bass melodies. This was an expensive and thick book not so well suited for the organist for the accompaniment of the congregational singing. Another aspect is that the printed book belonged to the church while the organist was responsible for his own music collection. So the common practice was that the newly appointed organist made a copy of the chorale book for his own use. Since tablature notation for keyboard instruments was in use at the time there is a handful of such chorale books preserved in Sweden.

A comparison of chorale no. 53 in the tablature books dating from 1699 to 1755 tells us that there is a fairly good conformity with the printed version but not a strict adherence. Some melodic variation is found for instance in the two phrases after the repeat sign. This may reflect the habit in the respective parish.

Figured thorough bass like in the printed chorale book is found in three copied tablature books. In the cases that full chords are notated they are three-part in the left hand and not distributed between both hands.

The source **No. 4** "Ferdinand Zellbell the elder" 1731? and **No.5** "Tuna kyrka" 1734 show strong similarities. The expert of Swedish chorale melodies, Harald Göransson, advocates that Ferdinand Zellbell has influenced other chorale books since the 1730s in a rhythmically simplified form.

Some chorale melodies found their way early into keyboard books intended for the homes as well. They have a thinner texture with a freer distribution of chords between the hands. One of them, **1734**, has a strong similarity with the organ source No. 5 from the same year.

Klaverspelare under 1600- och 1700-talet var hemmastadda med tabulturnotation med dess tonbokstäver och tidsvärdessymboler. När melodierna i koralpsalmboken publicerades 1697 i form av generalbasvisor var det inte främmande för dem att föra över notskriften till den mer platsbesparande klavertabulaturskriften för att brukas vid orgeln. Ännu finns en handfull koralböcker i tabulaturskrift bevarade i Sverige som nedslag av denna praxis. I min bibliografi *Music in tablature* har de inte medtagits eftersom jag var helt inställd på den världsliga musiken i lut- och klaverböcker.¹ Nr 1, 4-6 nedan utgör därför nytillskott till bibliografin. Källgruppen har aktualiserats vid arbetet på den koralregistrant som förs vid Institutionen för konst- och musikvetenskap vid Lunds universitet.²

---

¹ Jan Olof Rudén, *Music in tablature : a thematic index with source descriptions of music in tablature notation in Sweden*. Stockholm 1981.

² Jag har haft hjälp av personalen vid Koralregistranten i Lund och av Mattias Lundberg vid Statens musikbibliotek att lokalisera dessa koralböcker. Artikeln återgår på ett föredrag vid Koralseminariet i Lund den 22 oktober 2007.

Andra i Sverige bevarade tabulaturböcker tidigare än koralpsalmboken 1697 innehåller ibland koraler med titlar på tyska eller svenska. Intavolerade (och delvis varierade) koralmelodier finns t ex i

Skokloster, PB fil 172, ”Per Brahes lutbok”, 1620.³

Wår gudh är oss en wäldig borgh, Von himell hoch da kom ich här, Nun kom der heýden heýland, Ich danke dir liber herre.

Detta är tidstypiska koralmelodier i början av 1600-talet. Denna källa och liknande kommer inte att beröras här utan denna källgrupp av huvudsakligen utländsk härkomst bör sättas i relation till den allmänna koralhistorien.

Koralböcker i tabulatur

Harald Göransson anför ”att det under hela 1700-talet var en vida spridd sed att en nytillträdande organist strax före tillträdet skrev en egen koralbok”.⁴ Detta framgår i några av nedanstående koralböcker.

I samma artikel behandlar han en övergång under 1700-talet till rytmiskt utslätad koralång, varvid han konstaterar att organisten i Härnösand, Olof Westmann året före sitt tillträde skrev en koralbok 1731, som till största delen är identisk med Ferdinand Zellbell d.ä: s odaterade tabulaturbok, nu i Statens Musikbibliotek. Göransson finner det sannolikt att bägge återgår på en nu förkommen Uppsalakälla.

Bevarade koralböcker i tabulatur har överlag en närmare anslutning till koralpsalmboken 1697 än Zellbell d.ä: s tabulaturbok. Koralen 53, ”Såsom hiorten trågit längtar” har i varje tabulaturbok i förteckningen nedan undersökts i förhållande till koralpsalmboken 1697.⁵ Anledningen är att koralen i Zellbell d.ä: s tabulaturbok står i tvåtakt i stället för tretakt som i koralpsalmboken 1697. Det har visat sig att Zellbell är ensam om detta. Nedan återges Nr 53 i koralpsalmboken 1697 samt en utskrift i G-klav. Märk att placeringen av bindebågar vållat nottryckaren bekymmer. I 1701 års upplaga kan man se att den andra bågen hamnat fel.

G 1697

Så-som hior-ten trä-git läng-tar Eff-ter fri - ska käl-lans flodh Min siäl törs-tar in-ner-lig Her-re Je-su ef-ter tigh;
Alt-så ock mitt hier-ta trång-tar Til min Gudh som är så godh

När skal thet tigh doch be-ha-ga Migh in i tin gläd-ie ta-ga?

³ Jan Olof Rudén, ”Per Brahe’s lute book”. *Svensk tidskrift för musikforskning* 1977, s. 47-62. Jfr Roland Wohlfart, *Die Liederhandschrift des Petrus Fabricius Kgl. Bibl. Kopenhagen, Thott 4^o841*, Münster 1989, s. 699f.

⁴ Harald Göransson, ”Det gåtfulla 1700-talet : Studier kring upplysningstidens svenska koralrevolution.” *Svensk tidskrift för musikforskning* 1999, s. 17.

⁵ Jag har haft tillgång till faksimilutgåvan *Den svenska psalmboken 1695 : 1697 års koralbok*. Gidlunds 1985.

53.

Then 42 R.D. Psalm.

Såsom hiorten trågit långtar   Effter friska källans flodh;
 Alltså ock mitt hierta trångtar   Til min Gudh / som är så godh.
 Min siäl törstar innerlig /   HErre Jesu / efter tigh;   När skal thet tigh
 doch behaga   Migh in i tin glädie taga?

1. **S**åsom hiorten trågit långtar
 Effter friska källans flodh;
 Alltså ock mitt hierta trångtar
 Til min Gudh / som är så godh.
 Min siäl törstar innerlig /
 HErre Jesu / efter tigh;
 När skal thet tigh doch behaga
 Migh in i tin glädie taga?

2. Mina tårar jagh förtårer /
 Och min gråt han är min spijs /
 Ty min otvån migh besvärar /
 Och Gudz agas skarpa rijs.
 Man migh frågar til medh spee:
 Hwar är Gudh? låt oss thet see!

Låt

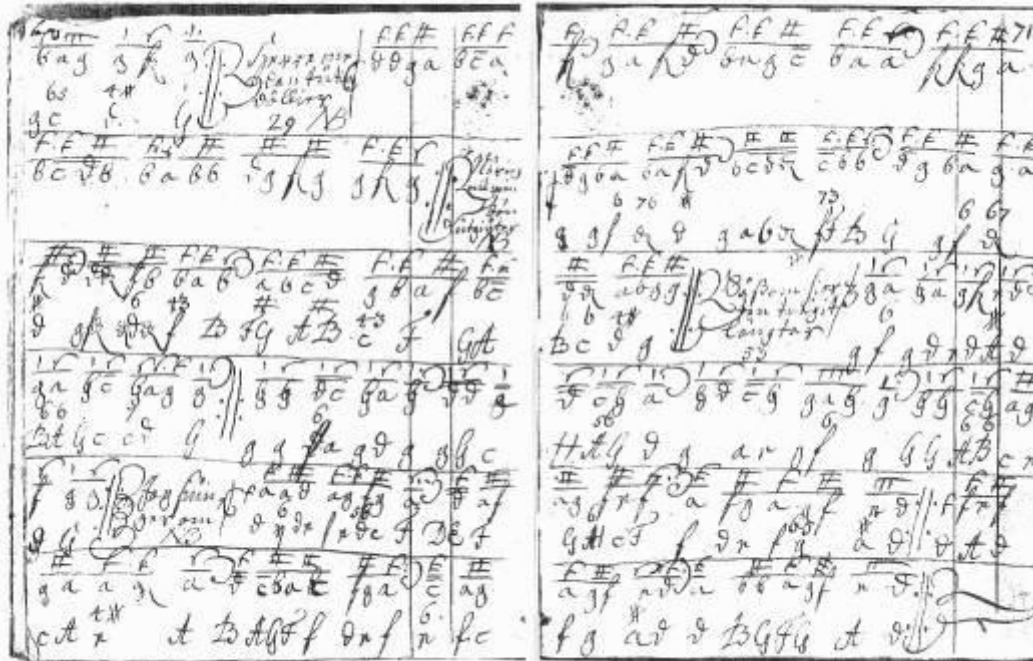
Här nedan följer en kronologisk gruppering av den handfull tabulaturböcker som innehåller koralerna i koralpsalmboken 1697.

1. 1699. Uppsala landsarkiv. Stora Tuna kyrkoarkiv L I c:1.

Koralerna har inskrivits på de tomma sidorna 68-80 i en volym som i övrigt innehåller räkenskaper tidigare daterade än 1699.

”Härlige Melodier i Nyje Psalmboken från Nother till Tablatur verterade A^o 1699 af Andreas Törn Organist i Tüna. Enfaldigt efterkommanden till tjenst här afsatt.”

Innehållet består av koralerna 16-17, 20, 29, 45, 53, 55, 71, 84-85, 89, 93, 107, 91, 103, 117, 136, 143-144, 279, 285, 288-289, 293-294, 297, 305-306 noterade som melodistämman och besiffrad bas. På uppslaget härnedan återfinns nr 53 i mitten.

StoraTuna

På några ställen har sopranklaven i koralpsalmboken 1697 lockat till fel tonbokstav, ibland står somliga takter i felaktigt oktavläge i tabulaturen, ibland saknas tonbokstäver motsvarande förtecken (f i st.f. fiss osv.) vilket borde ha märkts om någon spelat melodierna efter tabulturnoteringen.

Koral nr 53, s. 70-71 följer noga koralpsalmboken 1697 men med nämnda (brist på) förtecken.

Denna tidiga intavolering har skrivits av Andreas Törn, som under trettio år var organist i Stora Tuna, från 1683 till 1713, då han ersattes på grund av ålder och oförmåga att spela⁶. Lagerholm anför en Andreas Johannis Törn, Stregnensis, som inskrevs som minderårig

⁶ Josef Sjögren, *Organisterna i Västerås stift*, Stockholm 1958, s. 219f har namnformen Anders Törne.

i Södermanland-Nerikes nation i Uppsala den 9/2 1672.⁷ Om man antar att han var född 1662 och alltså 10 år när han inskrevs skulle han ha varit 23 år när han blev organist i Stora Tuna, vilket förefaller sannolikt – om det nu är fråga om samma person.

Andreas Törn är känd som en av skrivarna i ”Andreas Törns klaverbok” nu i Stifts- och landsbiblioteket Skara, Katedralskolans musiksamling 433a (Nr 32). Denna bok innehåller intavoleringar av danssater ur tyska nottryck och äldre och nyare dansmusik bl.a. ur Lully-operor och många polska danser. Dateringarna finns från 1690 till 1696/98. Efter denna intavolering gav sig Törn uppenbarligen i kast med koralpsalmboken 1697.

I klaverboken finns en enstämmig melodi till

[5] Wij troo uppå en Gudh Rud 3631.⁸ Den är enstämmig även i koralpsalmboken 1697.

2. 1711. LUB Wenster G 27

M[ichael] V[alentin] K[raus] A[nno] 1711.

Koralerna 1-413, huvudsakligen tvåstämmig med generalbasbesiffring (dock inte koral nr 53 nedan).

Handskriften inleds och avslutas med preludier i olika tonarter av organisten i Stockholm och Göteborg, Gottlieb Nitttauff daterade 1711.⁹ Liknande preludier eller Intonatio återfinns även i Tuna kyrkas psalmbok (nr 5 nedan) och i Musikhandskrift 4 b i Kalmar (se nedan 1709). De synes utgöra en sorts koralförspel utan att egentligen ha annat än tonarten gemensam med koralmelodin.

Innehållet är identiskt med LUB Wenster Å 1 som skrivits av samma person, så även Koral 53 vilken avviker från koralpsalmboken 1697 i första frasen efter repristecknet i melodistämman och i en rörligare basstämma.

Michael Valentin Kraus (1694-1727) var 17 år då han 1711 efterträdde sin far som organist i Jönköping, där han verkade till sin död.

Hans söner var Valentin Kraus (1714-1739), organist i domkyrkoförsamlingen i Linköping där han avled¹⁰ och Friedrich Kraus (1725-1780), director musices vid Lunds universitet från 1748 samt Andreas Michael Kraus (c. 1718-1759), som 1738 efterträdde sin styvfar Johan Lindberg som organist i Jönköping.¹¹

---

⁷ Julius Lagerholm, *Södermanland-Nerikes nation : biografiska och genealogiska anteckningar om i Uppsala studerande södermanlänningar och närkingar 1595-1900*. Stockholm 1933, s. 79.

⁸ Rud och nummer hänvisar till Jan Olof Rudén, *Music in tablature*. Stockholm 1981.

⁹ Nr 1-6 i Gottlieb Nitttauff, *Samtliga orgelverk*. Utg av John Sheridan. Stockholm 1998, Runa Nototext RN 024-13

¹⁰ Nils Göransson, *Sancta Cecilia's tjänare i Linköping : klockare, organister, kantorer, orglar och klockspel i Linköpings tre äldsta kyrkor samt körer, sångsolister, instrumentalister, psalm- och sångdiktare, tonsättare av kyrkomusik och orgelbyggare i Linköping*, Linköping 1983.

¹¹ Jan Olof Rudén, *Music in tablature*, s. 62f.

3. 1712. LUB Wenster Å1

M[ichael] V[alentin] K[raus], 1712. Senare ägare Friedrich Kraus.

Koralerna 1-413, huvudsakligen tvåstämmigt.

Innehållet är identiskt med LUB Wenster G 27 som skrivits av samma person, så även Koral 53 vilken avviker från koralpsalmboken 1697 i första frasen efter repristecknet och i en rörligare basstämma.

Om organistfamiljen Kraus se ovan.

4. 1731? Statens Musikbibliotek koraldhds A1

”Then Svenska Psalmbokens Melodier afsatte i Tabulatur av Ferdinand Zellbell”.

Enligt Harald Göransson måste detta vara Ferdinand Zellbell d.ä. (1689-1765) som var hovkapellist 1715-51. Han blev dessutom 7/1 1717 organist i Maria Magdalena kyrka i Stockholm och därefter, 1718-53 organist i Storkyrkan.

Koralerna 1-412 (till nr 412 saknas högra sidan i uppslaget), fyrstämmigt.

Nr 53 i alla breve-takt. Ackord utskrivna. Med ornament.

Enligt Göransson är denna koraldbok tillsammans med Olof Westmanns från 1731 ett uttryck för strävan att rytmiskt utjämna koralerna. Avvikelserna från koralpsalmboken 1697 är i synnerhet i ackompanjemanget men även rytmiskt i melodin och med genomgångstoner. I faksimilet skall man läsa nr 53 (överst) över hela uppslaget. I ackorden med halvnoter har tidsvärdet supplerats i utskriften. En jämförelse med koralboken Kungl. Bibl. S 174 från 1749 som tillskrivs Zellbell¹² visar fullständig överensstämmelse med undantag av ytterligare några förslag och med undantag av att de utskrivna ackorden i tabulaturen i stället betecknas med generalbassiffror.

¹² Harald Göransson, *STM* 1999, s. 22.

Zellbell d.ä.

5. 1734. Tuna kyrkas [Uppsala stift] psalmbok. SMA Mikrofilm nr 25 i Statens Musikbibliotek.¹³

”Tuna Kyrkias Psalm Book Skrefwen Anno 1734 och kostar med bandet 22 Dr Koppr mt.” Formuleringen antyder att utskriften gjorts på beställning. Det är också en ovanligt redig utskrift.

”Then Swenska Psalmboken afskrifven på Tabulatur med tillhörig Bass efter det sät at siunga och spela som nu för Tijden Brukeligit ähr i våra Swenska församblingar”.¹⁴

Formuleringen tyder på att orgeln beledsagade psalmsången i Tuna kyrka.

Koralerna 1-413 fyrstämmigt med psalmtexten därunder, vilket är ovanligt. Koralerna 4-5 ”brukas intet att spelas”.

Baktill finns alfabetiskt register med sidhänvisningar.

Sist Intonation i C dur, F dur, g moll, a moll, A dur, a moll (denna 4-st).

¹³ Mattias Lundberg visade mig på denna källa. Folke Bohlin har uppmärksammat att Ebbe Selén skrev artikeln ”Koralspel för 225 år sedan” i *KMT, Kyrkomusikernas tidning* nr 11 A-B 1959 där han ger anvisning att tolka tabulaturskriften och iakttar att vänsterhandens ackord inte är större än en oktav.

¹⁴ Uppsala landsarkiv, Tuna kyrka L I a:1, s.113 1702 enligt Bengt Kyhlbergs Textsamling i Svenskt Musikhistoriskt arkiv ”I distingzmarcknaden kiöpt En psalmbook in 8.vo aff Hindrich Keijsers Tryck med Noter”. Det är här fråga om en ny upplaga av koralpsalmboken 1697 från 1701. Möjligen var det detta exemplar som överfördes till tabulaturskrift.

Koral 53 avviker från koralpsalmboken 1697 i första frasen efter repristecknet. Den är identisk med Zellbell d.ä:s version från 1731 med undantag av dennes tvåtakt. Bägge handskrifterna har också ackord i vänsterhanden samt i högerhanden vid frasslut. Tuna kyrka fick ett positiv 1663 byggt av den kände Franz Boll (ca 1628-1676). Det renoverades under 4 dagar 1705 av Petrus Holm¹⁵ och fick 1742 pedal som skänktes av inspektör Carl Hylting.¹⁶

Tuna koralbok 1734

6. 1755. Stifts- och landsbiblioteket, Linköping, Skön konst 7. Kopia i Statens Musikbibliotek KoralHds A54.

Donerad 6/3 1876 av apotekaren J[ohan] H[jalmar] Liedbergius efter A.J. Liedbergius vars namn finns på pärmens insida.

Register främst. Vid dess slut "Eric Molin 1755". Denne förekommer ej i Nils Göranssons skrifter om musikfolk i Linköpings stift.

Urval koraler i förändrad ordningsföljd i förhållande till koralpsalmboken 1697, 2-stämmigt utan generalbassiffror eller utskrivna ackord.

Detta är en anmärkningsvärt sen källa i form av tabulaturskrift, den förefaller att vara den senaste överhuvudtaget i Sverige.

Avviker i melodi och ackompanjemang från koralpsalmboken 1697.

Sid 96 "Wij troo uppå en Gud En allsmäktig fader" med text underlagd, skiljer sig helt från koralpsalmboken 1697 Nr 5.

Nr 53 V[ers] 8 [sista] transponerad till F-dur. Skiljer sig i synnerhet efter repristecknet från koralpsalmboken 1697 (genomgående språng följt av fallande melodi).

¹⁵ Uppsala landsarkiv, Tuna L I a:1, s. 117 enligt Bengt Kyhlbergs Textsamling i Svenskt Musikhistoriskt arkiv

¹⁶ Abraham Abrahamson Hülphers, *Historisk afhandling om musik och instrumenter... om orgwerken i Sverige*, 1773, s. 255. Enligt J.E. Fant & A.T. Låstbom, *Uppsala ärkestifts herdaminne*, III, 1845, s. 205 uppmanade kyrkoherden Laurentius König Halenius (1695-1755) denne Hylting inför sin död 1752 att underskriva ett "testamente, hvarigenom ett mantal frälse i Ösby by donerades för evärdelig tid till Tuna kyrka och en fond av 30 000 daler k.m. till Scholae inrättningen härstädes, likväl med det förbehåll, att Pastor i Tuna äger att efter behag låta afkastningen af hemmanet tillfalla kyrkan eller att gifva den åt Organisten såsom förbättring i dess lön".

7. Odat. LUB Wenster G 39

Ett blad i klavertabulatur med generalbassiffor.

Nr 5 Wij Troo uppå en gudh. Rud 3631

8. Odat LUB Wenster N 4

Ett blad i klavertabulatur 2-stämmigt.

Nr 126 Alle Christne frögder sigh thenne högtjdh. Rud 3100. 2-st

Kommentarer

Den del av koralmelodin som uppvisar den största instabiliteten är de två första fraserna efter repristecknet. I koralpsalmboken 1697 finns en melodisk stegring som utslätats genom att den andra frasen har tagit herraväldet över den första i de handskrivna koralböckerna. Mest påtagligt är detta i Wenster Å1/G 27 (nr 2-3 ovan). I Eric Molins handskrift har melodilinjen efter repristecknet uniformerats. I båda fallen torde versionen återgå på praxis i resp. församling.

Tuna koralbok (1734) och Zellbell d.ä. (1731) är märkligt samstämmiga i melodiken med undantag av Zellbells tvåtakt. Den torde därför vara hemmahörande i det som Harald Göransson kallar Westmann-Zellbell-linjen.

Generalbasbesiffring finns i ett par handskrifter nämligen i Stora Tuna (1699), Wenster G 27 (1711), Wenster G 39 (odat, ett blad).

I de få fall generalbasen realiserats har det skett med trestämmiga ackord i vänsterhanden. Harald Göransson refererar ett förslag till förordning i Linköpings stift år 1795 som uppställer fordringar för olika organistkategorier. En stadsorganist skall kunna a) vanligt generalbasackompanjemang, b) ackord i vänstra handen och melodin i den högra, c) ackord i bägge händerna.¹⁷ ”Våra” tabulaturer motsvarar kategorin b).

Klaverböcker

Andra svenska källor till koralerna i koralpsalmboken 1697 i tabulturnotation har inte använts i kyrkan utan i hemmet. Där var koralerna en beståndsdel i den gängse repertoaren av melodier. De har spelats på annat tangentinstrument än orgel och är gestaltade som de samtida klaverstyckena.

¹⁷ STM 1999, s. 25.

Även i detta fall är det en handfull klaverböcker i tabulatur som innehåller koralmelodier ur koralsalmboken 1697. Tidsmässigt ligger de mera samlade än koralsböckerna jag gått igenom. Urvalet av koraler i varje handskrift synes slumpartat med viss övervikt för sådana som har ordet Jesus i titeln. Kan detta vara ett pietistiskt inflytande?

Tidigast 1697. LUB Wenster Å 3.

Flera ägare av vilken den förste, Johannes Westmarck (1676-1698) inskrevs vid Uppsala universitet 1691 och där kopierade en stor del av musiken. Innehållet som består av operamelodier av J.B. Lully, menuetter och polonäser har stora likheter med en annan Uppsalastudents klaverbok, LUB Handskr. Ekonomi [Höök] ”Isaac Wasbohms klaverbok”. Denne kom från Finland, immatrikulerade i Uppsala 1691 och var 1695 director cantus vid Åbo universitet.

Andra ägare till Wenster Å 3 var Nils Esbjörnsson Reuterholm (1676-1756) och Daniel Menlös (1699-1743), matematikprofessor i Lund 1732-43. Dessa kan knappast komma ifråga som kopister av nedanstående koralmelodier.

Koraler [finns ej med på SMA mfilm 17]

[167] Upstånden är vår herre Christ Haleluia Rud 3926. 3-stämmig

[141] Jesus är mitt lijf och hälsa Rud 3628. 3-stämmig

Odat, början av 1700-talet. Statens musikbibliotek, Tabulatur nr 2. Innehåller några 10 i toppmelodier¹⁸ och svensk musik, andliga sånger samt koralen

[410] I Himmelen, i himmelen Rud 3344. 3-stämmig

Odat, början av 1700-talet. Kungliga biblioteket, S 174. Innehåller internationell och svensk repertoar. Följande koraler:

[412] Then Blomstertijd nu kommer Rud 3092. Följer noga koralsalmboken 1697. 3-stämmig

219 [Hwar man må nu wäl glädia sigh] Rud 3057.¹⁹ 4-stämmig med ackord fördelade på bägge händer. Den rytmiska tolkningen något osäker, här i anslutning till koralsalmboken 1697 som dock markerar fraserna annorlunda och punkterar fjärdedel före åttondel.

KB S 174

1709. Stadsbiblioteket, Kalmar. Musikhandskrift 4b

”INI begyntes Information d[en] 15 Martÿ Ao 1709”. Denna lärobok i klaverspel innehåller

¹⁸ Jan Olof Rudén, ”Stormaktstidens 10 i topp”. *Svensk tidskrift för musikforskning* 1976:2, s. 25-52

¹⁹ Jag har felaktigt kallat den Din spira Jesu sträckes ut

huvudsakligen fransk lutmusik överförd till klavertabulatur. Sist finns preludier i olika tonarter som påminner om några koralböcker ovan. En enda koral [412] En Sommarwijsa. Then blomstertijd nu kommer Rud 3092. Följer noga koralpsalmboken 1697. 3-st.

Kalmar 4 b 1709

1715. Stadsbiblioteket, Kalmar. Musikhandskrift 8. [Otydligt på SMA mfilm 19]

På frampärmen H M L, på bakpärmen 1715. Innehåller menuetter och polonäser samt några koraler.

[245] Jesus är min vän then bästa. Rud 3194 efter Gustav Düben Stämmer opp I sångarinner. 2-st

[152] Jesu tu mit lif min hälsa. Rud 3609. 2-st

[266] Jesus är min hägnad. Rud 3408. 3-st [på slutet] Anne Christina(?)

1721. Stadsbiblioteket, Kalmar. Musikhandskrift 4a

Band köpt av Mattias Silvius Svenonis (c. 1702-1771) i Stockholm den 29 mars 1721. I denna bok har han skrivit in en i huvudsak fransk och svensk repertoar i klavertabulatur medan han studerade i Uppsala från 1720 innan han blev lektor i grekiska vid Kalmar gymnasium 1733.

Kalmar 4a

The image shows two systems of musical notation for a piece from Kalmar 4a. Each system consists of a treble clef staff and a bass clef staff. The music is written in a style characteristic of lute tablature transcriptions, with various ornaments (accents) placed above notes. The first system is longer, ending with a double bar line and repeat dots, and includes the instruction 'Fine' below the bass staff. The second system is shorter, also ending with a double bar line and repeat dots, and includes the instruction 'D.C. al Fine' below the bass staff.

Koraler i "klaverstil" med ornament.

Ovan: [377] Hwar nu redo Siäl och tunga. Rud 3128.

[410] I himmelen. Rud 3344.

[245] Jesus är min vän then bästa. Rud 3194 efter Gustav Düben Stämmer opp I sångarinner. 2-st med ackord vid frasslut.

1734. LUB Wenster N 10

Klavertabulatur med många 10-i-topp-melodier samt svensk repertoar.

Koralerna, som är inskrivna i slutet av volymen efter ett 30-tal tomma sidor är daterade 1734. Utskriften är mycket tydlig. Somliga koraler avviker från koralpsalmboken 1697. Ofta förekommer förkortade notvärden eller avvikande rytmik. Åtminstone denna del av handskriften vill man gärna associera med organistfamiljen Kraus. Om man skall tolka de initialer som förekommer vid koral 53 och 312 som J.L. kunde de uttydas Johan Lindberg, som var organist i Jönköping och efterträddes 1738 av sin styvson Andreas Michael Kraus (se ovan nr 2). Initialerna I. W. vill man gärna uttyda I. Wenster.

No 86. Min Siäl skall låfwa Herran. Vers 4

Rud 3823

No 245. Jesus är min vän then bästa. Vers 3

Rud 3194. 3-stämmig. G-dur

No 53. Såsom Hiorten trågit Långtar. Vers 8 1734. J? L? Rud 3860. Ansluter sig nära till Zellbell d.ä. Märk tvåtakt efter repristecknet.

Wenster N 10

No 281. Jag ropar till tig O Herre Christ. Vers 5

Rud 3653. 3-st

No 375. Nu Hwylar hela jorden. Vers 9

Rud 3052. 3-st, nära G

No 302. Lof, Prÿs och Ära till tig o fader Kiära. Vers 11.

Rud 4281. 3-st, nära G

No 312. På tig O Herre kiere. Vers 11. 1734 J?L?

Rud 4310. 3-st

No 342. Nu lät oss Gud vår Herra. Vers 8

Rud 3751. 3-st. Transponerad

No 354. Then signade dag som wÿ nu här see. Wers 9.

Rud 4279. 3-st. Förändrad harmonik

No 266. Jesus är min hägnad och mins etc. Vers 8. 1734 I?W?

Rud 3408. 3-st, nära G men ”durifiering”

No 232. Hit o Jesu samloms wÿ etc. Vers 3

Rud 3520. 3-st nära G

No 46. På Tig hoppas iag o Herre Kiär. Vers 7

Rud 3383. 3-st nära G

No 167. Upstånden är vår herre Christ Halle, Haleluia, allas vår etc. Vers 19

Rud 3926. 3-st

När man betraktar ovanstående koralmelodier, som till utseendet överensstämmer med de fullständiga koralböckerna och antagligen som dessa har brukats vid orgeln blir talesättet ”sjunger på sista versen” plötsligt konkret. De verser som anges är nämligen de sista i aktuella psalmer. Antagligen var det en anvisning till organisten att sluta spela efter sista versen.

Psalmtexterna finns ju inte medtagna i tabulaturböckerna med undantag av Tuna kyrkas koralbok (nr 5 ovan). Angivelser av sista vers finns även i Eric Molins koralbok (nr 6 ovan).

Knäppinstrument och stråkinstrument

Bland tabulaturnoter för knäppinstrument och stråkinstrument finns ett fåtal med svensk proveniens, som innehåller koraler ur koralpsalmboken 1697. Hit hör

Tidigast 1697. LUB Wenster G 35, vilken jag betecknat som luttabulatur men rätteligen borde betecknas som stråkinstrumenttabulatur enligt Kenneth Sparr. Datering ca 1675-1725. [266] Jesus är min hägnad. Rud 540

Ca 1700. Statens Musikbibliotek, Tabulatur nr 3. För stråkinstrument.

[131] Så skön lyser then Morgonstiern Rud 275

[297] O gudh o gudh så from Rud 710

Slutord

Det kan inte ha varit utan betydelse att koralpsalmboken 1697 publicerades med koralerna noterade som generalbasvisor. Det har varit lätt att överföra dem till tabulaturnotation som fullständiga koralböcker och som spelböcker för tangentinstrument och andra typer av instrument.

Koralpsalmboken 1697 blev inte en rikslikare, något som utvisas av de bevarade tabulaturböckerna. Korall nr 53 som här har granskats visar lokala och kronologiska variationer. De torde återspegla en lokal praxis vilket bl.a. uttrycks ”...efter det sät at siunga och speela som nu för Tijden Brukeligit ähr i våra Swänska församlingar” som det står i Tuna kyrkas koralbok. Ferdinand Zellbell d.ä: s koralbok markerar något nytt med annan melodifattning och utslätad rytm. Både Tuna kyrkas koralbok från 1734 och koralerna i Wenster N 10 från 1734 har tagit starkt intryck av den. Enligt Tuna boken är det detta som nu är praxis.

Detta motsäger Harald Göransson's hypotes att Zellbell-Westmann-linjen återgår på en gemensam förkommen Uppsala-källa. Att den unge Olof Westmann som tillträder organisttjänst 1731 i Härnösand och enligt praxis skriver en koralbok med samma utseende som Zellbell d.ä:s kan bara innebära att han också står i beroendeförhållande till denna, inte att han är jämbördig med den betydigt mer garvade Ferdinand Zellbell d.ä. Zells koralbok är inte daterad. Den har uppenbarligen förelegat 1731 men kan också vara äldre. Den har snabbt satt sina spår med början på 1730-talet.